

Seleznik

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

Г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. ЊИЧА, проф. Унив. у Кракову, ЈБ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Скопљу, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани, и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

Phil. II 99/2

КЊИГА II.

У 1008 / 2

БЕОГРАД. 1921.

svog starog mišljenja. Naime, on još uvek misli da su svi naglašeni samoglasnici u južistočnim slovenskim jezicima bili kratki, iako imamo u srp. *злато, сѣно, мѣсо, класа, гласа, гласу, рѣку* и т. д.

Обарати ове већ свима одавна познате теорије овде нема смисла.

C. Куљбакин.

4. Meyer, K. H., *Slavische und indogermanische Intonation*. Heidelberg 1920. Carl Winters Universitätsbuchhandlung. (Slavica, herausgegeben von Murko, 2). Mali 8°, str. 54.

Izhodna točka Meyerjeve razprave je opravičena nezadovoljnost z običajnim mnenjem lingvistov, da je litavski način naglaševanja najprvotnejši. Znano je, da si v litavščini in grščini sicer naglasna znaka (cirkumfleks in akut) odgovarjata, da pa označujeta ravno nasprotni potek intonacije. Za to trdi Hirt, ki pripisuje litavščini prvotnost (Der indogermanische Akzent, str. 35): „(V grščini) je bil cirkumfleks padajoč, akut rastoč. Za indogermanščino pa moramo predpolagati, ravno nasprotno. V grščini je postal padajoči ton rastoč in rastoči padajoč. To je čudno, ali ne nemože, ker natanko isto je nastopilo tudi v slovansčini.“ Tudi Brugmann (Grundriß I² 991) pravi, da se je praslovanska intonacija izpremenila v nasprotno, da pa to nasprotje jezikovno zgodovinski še ni pojasnjeno. Ker stojita tudi pruščina i letščina v tem pogledu bliže slovansčini nego litavščini, je Meyer mnenja, da je že a priori verjetno, da se je izprememba izvršila v litavščini. „Vendar ostane to, kakor pravi, le verjetnost, dokler se ne najde od jednega indoevropskega jezika do prajezika s tako gotovostjo linija, da more ta linija služiti za resnično podlago. Treba je *kriterija*, ki ne deluje s pravili in izjemami. Ta kriterij je praslovanski *ě*, njegov postanek z jedne in njegov razvitek z druge strani“ (str. 13).

Najvažnejšo vlogo igra pri Meyerju seveda oni *ě*, ki je nastal iz indoevropskih diftongov *oi—ai*. Slovansko zastopstvo teh diftongov in iz njega sledeči zaključki o vprašanju intonacij so središče in glavno jedro Meyerjeve razprave (str. 13—31). Z razlago dvojnega zastopstva diftongov *oi—ai* v slovansčini po *ě* in *i* se je bavila že čela vrsta linguistov. Njih mnenja — Mahlowa, Jagića, Hirta, (Bernekerja), Meilleta, (Pedersena), (Ljapunova), (Vondráka), (Vergl. slav. Grammatik), Leskiena, Mikkole, Solmsena, Hujerja, (Vondráka, Altkirchenslay: Grammatik²), Lehra — Meyer kratko registrira (str. 14—16) ter se splòh zelo nepovoljno izraža o načinu, kako so linguisti obdelovali ta problem. „Zadnjih dvajset let se je komaj jeden potrudil, da bi pomnožil material ali celo osvetlil nove ideje; temveč so se strojile na podanem nove teorije, od katerih naravno nobena ni bila dokazljiva, ampak so

bile vse postrojene na gotovem številu dotičnemu pravilu odgovarjajočih primerov; ne odgovarjajočih razlagati po analogiji, ni nikdar posebno težko“ (str. 16—17). Cisto matematično promotreno se po Meyerjevih besedah račun najboljše isteče pri Hujerju (Slovanská deklinace jmenná, str. 63 sl.). O drugih trditvah pravi, da jih je ovrgel že Hujer. Toda tudi Hujer je po Meyerju napravil, kakor vsi njegovi predniki, metodično napako, da je preveč važnosti prilagal oblikam, ki so vselej prav posebno izpostavljene medsebojnemu vplivu in izpremembi. „Izolirana beseda je za vsako glasovno zgodovinsko dejstvo večje dokazivne sile nego deset fleksijskih oblik“ (str. 17). S temi besedami je hotel Meyer, kakor sledi iz nadaljnjega razpravljanja, izreči, da ni in ne more biti nobenih različnih glasoslovnih zakonov z ozirom na konec ali ne konec (sredino, začetek) besed in njih oblik; kar velja za konec, to velja tudi za sredino, začetek in narobe. Po tem nazoru mu je lahko zavreči Hujerjevo pravilo ($oi > \check{e}$ v odprtem, $oi > i$ v zaprtem zlogu) s primeri kakor *běsŕ* < **bhoidsos* i pod. Da ravno na tem nazoru v glavnem sloni tudi njegovo lastno razpravljanje o slovanskem zastopstvu diftongov oi — ai , je umevno. Nikakor pa ne more biti tak nazor v tej splošnosti pravilen. O tem niti ni treba izgubljati premnogo besed. Dovolj je, če opozorim na nesporne slučaje t. zv. končniško-glasovnih zakonov, ki jih uče n. pr. znana slovniška dela Leskiena, Vondráka in Kul'bakina (prim. le razliko med *зѣбѣ*, *берѣтъ*, *спирѣтъ* in aor. *моу*, *несѣшѣ* in *несѣ* i. pod.). Tudi Meyer, ki sam poudarja, da je ievr. *ž* jekavski *ije*, a ievr. *š* jekavski *je* (str. 19), upam, ne bo tajil, da je splošno in prvotno slovanski **dukti*. Ob enem pa kaže ta primer z južnoslovansko in litavsko intonacijo (sloven. *hčē*, srb.-hrv. *hčē*, lit. *duktē*, prim. še stind. *duhitā*), ki je nasprotna grški (*θυγάρη* namesto **θυγάρη*, prim. *πατήρ*, gl. Boisacq, Dictionnaire étymol. de la langue grecque, str. 355), da more biti véasih prototip baltoslovanske intonacije isti, a drugi nego grški. K takim slučajem je nedvomno prištevati tudi še acc. sg. f. sloven. *rokō* iz *rōko*, srb.-hrv. *rāku*, rus. *pŕky*, lit. *raŕka* proti gr. *θεάν*, menda steksl. *kaŕu*, lit. *akmā* proti gr. *ἀηδών*; isto tako pa spada tu sem, o čemer bom še govoril, nom. pl. m. sloven. *bilē*, *bledi* (nedoločna oblika), srb.-hrv. *vāci*, rus. *odaku* i pod., lit. *takar* proti gr. *θεοί*, *ἀγαθοί*.

Meyer tega seveda ne vpošteva. Glasovno fiziološki se mu zdi najbolj verjeten prehod praievr. $oi >$ slovan. *i* in praievr. $oi >$ slovan. *č*. Pri tem pripisuje slovanskim refleksom popolnoma iste intonacije, kakor so bile v indoevropsčini in v grščini. V prehodu iz pra-indoevropsčine preko praslovansčine do jekavščine je moralo po Meyerju v vsakem slučaju nastati $oi > ije$ in $oi < i$. S posebnim povdarkom konstatira Meyer, da nahajamo v sredini besed le *ije* za *oi*, da pa nikdar ne odgovarja jek. *jě* — ievr. *oi*. Iz okvira 26 primerov z

oi > *ije* (str. 20—21) mu stopa le *pjěna* < *(s)*phoinmā*. Ker ima češčina *pěna*, misli Meyer, da je jek. *pjěna* „mlada, sekundarna nova tvorba po obrazcih kakor *pljěva*, *djěva*“ i dr. (str. 22), kjer je *jě* iz *ě*. S tem pa mu je „praslovanski in praindoevropski zagotovljena padajoča intonacija.“ Tako gotovo pa to ni. Prezrl² je namreč z jedne strani ruski naglas *nóna*, *nónimъся* (proti *unnā*, *unnāmъ*), z druge pa, da je rayno češko *cěna*, *běda* sekundarno kakor *ruka*, *hlava* proti *chvāla* i. pod. (gl. Mikkola, Urslav. Grammatik, str. 138), nasprotno pa ravno *līcha* glasoslovno pravilno in ne sekundarno, in da imamo v češčini tudi pri rastoči intonaciji sekundarne kratčine kakor *ryba*, *cesta* i pod. (gl. Vondrák, Vergl. slav. Gramm. I 218—219). Soglasje med ruščino in južnoslovanščino pa v slovanski akcentologiji nikakor ni brezpomembno. Prim. tudi lit. *spāvine*.

Da je v sredini besed po večini *oi* > *ije*, seveda ni bilo težko zaslediti; mnogo težje pa je vprašanje, ali je na enakem mestu tudi *oi* > *i*. Meyer sam na dveh mestih (str. 19 in 22) trdi, da se to le iz slovanščine nikdar ne da z absolutno gotovostjo določiti; vendar so mu „etimološki precej gotovi“ slučajji kakor *liti*, *iva* in *in*. Da bi bilo med *lějo*: *liti* razmerje praeivr. **loi*: *loi* je več kot dvomljivo, a to bi bil tudi jedini slučaj z *oi* > *i* sredi besed. Pa tudi slučajja z *i* na početku besed etimološki nista povsem dognana (gl. Berneker, Slav. etymol. Wörterbuch i dr.), kakor tudi ni še popolnoma dognano, da se v nobenem početnem srb.-hrv. *jā*- ne skriva kak ievr. *oi-ai* (prim. Mikkola, Urslav. Grammatik, str. 55). Vsekako na podlagi navedenih primerov nikakor ne moremo govoriti o ugotovljenju splošnega prehoda *oi* > *i* tudi izven fleksijskih končnic v sredini in na početku besed, pa je še vedno potreben ponoven pretres slovanskih besed z ievr. *oi* v korenu. Meyer smatra stvar za dokazano ter po tem tudi razmerje med slovan. loc. sg. m. *vľcě*: nom. pl. m. *vľci* ter gr. loc. sg. m. *Ἰσθμοῖ*, *ὄλκοι*: nom. pl. m. *Ἰεοί*, *ὄλκοι* celo za jasno in i glede intonacij identično. O intonaciji končnega zloga v *vľci* se sploh ne vpraša, ona mu je po gr. *oi* in primerih kakor *liti*, *iva*, *in* a priori dana ter rastoča. To pa, kakor smo že gori videli, ni res.

S slučajem *vľcě*: *vľci* prihaja Meyer do točke, da mora tako kakor vsi njegovi predniki pretresati fleksijske slučaje z obrazili *oi-ai* (str. 26—30). K njegovim izvajanjem hočem v redu, kakor sledi to pri njem, pripomniti sledeče. Dat. *mně* (pomotoma natisnjeno *meně*), *tebě*, *sebě* primerja Meyer z gr. *οἷ*, *ἑοῖ*, vzh.-lit. acc.-gen. *manā*, a enkl. *mi*, *ti*, *si* z gr. enkl. *μοί*, *σοί*, *οἷ*, vzh.-lit. acc.-gen. *manā*. Oblike *mně*, *tebě*, *sebě* so tudi lokalne ter jih je pri tesni zvezi med deklinacijo osebnih zamkov in deklinacijo osnov na *-ā*- lahko promatrati pod istim vidikom kakor oblike osnov na *-ā*-. Te zadnje primerja seveda z gr. *Ἰεῖ*, ne pove pa ne, da imamo v srbo-hrvaščini v tem slučaju med dativom in

lokalom razlikovanje v intonaciji (dat. *rūci, gōri*, loc. *rūci, gōri*), med tem ko imamo v slovenščini, čakavščini in ruščini v obeh sklonih isto in sicer nakončno naglaševanje: sloven. *rōki* iz *rokā*, *gōri* iz *gorā*, čak. *ruci, gorī* (Belić, *Izvēstja petrogr. akad.* XIV, 2, str. 226), rus. *рукѣ, горѣ*. V štokavščini je razlikovanje v naglaševanju med dativom in lokalom lahko preneseno od osnov na *-i-* (dat. *stvāri*, loc. *stvāri*) in samostavnikov moškega spola (dat. *grādu*, loc. *grādu*), kjer je lokal prevzet od osnov na *-u-*. Pri osnovah na *-i-* in *-u-* je omenjeno razlikovanje že praslovansko. Seveda bi po tem na prvi pogled ne pričakovali čak. lok. *vlāsi* (Belić, l. c. 209) in rus. *о бѣрем* (proti *на бѣрею*), zlasti če bi z Mikkolo (Urslav. Grammatik, str. 60) razlagali loc. sg. osnov na *-o-* iz *-ōj*, kar naj bi bilo gr. *λύκω*. Dasi bi se pri *vlāsi-bērem* mogla na pomoč klicati analogija po drugih sklonih v singularu s padajočo intonacijo, se mi vendar zdi, da je najlepše izhajati z $ō > ē$. Drugo pa je pri dolgodiftongičnem obrazilu *-āi* osnov na *-ā-*. Tu se je, kakor nam kažejo drugi podobni slučaji (prim. *-Ńm* v gen. pl. i. dr.), taka skupina skrajšala, a ob enem se je izpremenila tudi intonacija: **rōcé* (in **domovŃ* i. pod.). Gl. še doli.

I v dat. *materi, imeni* odgovarja gr. *χαμαί, δοῦναι*; vendar je to *i* tudi tukaj kakor v nominativu plur. masc. padajoče intonirano. Na to kaže n. pr. že pisava slovenskih protestantskih pisateljev Dolenjcev *sinuwi* = *sinōvi* iz *sīnovi*. Pri razlagi dualnih oblik *lētē, ženē* (pridoda se lahko še pronominalno *vē*) Meyer opravičeno odklanja s postavljanje z gr. *θεαί* (to je najbrže analogno tvorjeno kakor *θεοί*). Ker se indoevropski dual tvori ali s podaljšanjem osnovnega vokala ali z obrazilom *ī*, ni težko izvajati *ē* iz *-ōi, -āi*. To pa bi po dosedanjem moralo dati *ē*, kar se v resnici nahaja v lit. *ranki, gerēji* in morda sloven. *gōri*. Nimamo pa tega več v srb.-hrv. *đbje rūke*, sloven. v *dvē gubē*, kjer je, kakor kaže tudi srb.-hrv. *dvije žene*, dualna oblika že identična s pluralno. Bolg. *ржнѣ, нозѣ* žal ni odločivo, ker je mogoče sekundarno kakor *morē, nebē, gradit, bregit* i. pod., dasi ni prav verjetno; pač pa kaže na prvotno končno naglaševanje rus. *мыдѣ*, s čemer stoji v soglasju tudi običajno *ден рукѣ*. Loc. pl. *rabēchv* podpira Meyer z vzh. lit. *trēse* in tako isto predpolaga *-ōi-* tudi v *tēchv* in ostalih pronominalnih oblikah z *ē*, dasi pripušča tudi možnost kakih izjednačenj. Slov. *-ēh* govori za prv. *-oisū*.

S tem je pregled deklinacijskih oblik z *-ōi-ai* v obrazilih končan. Instrumental plur. osnov na *-o-*: *-ōis > -y* opravičeno odklanja, ne omenja pa genitiva sing. osnov na *-i-*, ki ima v indoevropsčini tudi obrazilo *-ōis* (adekvatno obrazilu *-ōūs* osnov na *-u-*). Brugmann v *Kurze vergl. Grammatik* 1904, str. 381 določa praievr. *-ōis, -ōūs*, v *Grundrissu* II 2³ 156 iz l. 1911 pa *-ēis, -ōis, -ēūs, -ōūs*. Prvo imajo tudi Vondrák, *Vergl. slay. Gramm.* II 3, Pastrnek, *Tvarosloví* 216 ter Les-

kien, Gramm. der altbulg. Sprache²⁻³ 1919, str. 109; drugo — oboje — pa pripušča Kul'bakin, Др.-церк.-слов. языкъ² 1913, str. 105. Got. *-ais* je iz *-ois*, lit. *-ēs* pa najbrže iz *-eis*. V slovanščini govori za zadnje *i*, ki je tu praviloma padajoče intoniran (prim. gen. sg. sloven. *kostī* iz *kōsti*, srb.-hrv. *kōsti* rus. *кѡстѣ* proti loc. sg. sloven. *kōsti* in srb.-hrv. *kōsti* iz *kostī*, rus. *ѡ костѣ* po Černyšovu). Isto razmerje je pri osnovah na *-u-* (prim. le sloven. gen. *gradū* proti loc. *gradū* iz *gradū*). Vsaj omembe vr eden bi tedaj ta slučaj le bil.

Za deklinacijskimi oblikami omenja Meyer partikuli, koncesivno konjunkcijo *čē* in anaforični adverb *tē*. Pri *čē* radi intonacije odklanja gr. *καί* in kot negotovo primerja gr. *ποῶ*. Pri *tē* se mu proti Vondráku (Vergl. slav. Gramm. II 514) zdi ravno lit. *taĩ* tudi po intonaciji odgovarjajoča oblika. Ako je lit. *taĩ* tako umeti kakor nom. pl. *takaĩ*, potem ima seveda Vondrák prav, pa bi v slovanščini glasoslovno odgovarjala le partikula *ti*. Zanimivo je, da imamo morda še v drugem podobnem slučaju tako razmerje: slovan. *li*, lit. *laĩ* (gl. Leskien, Altbulg. Gramm. ²⁻³ 162). Gotovo je pri teh iz pronominalnih korenov tvorjenih partikulah videti v razmerju med *ē* in *i* tam, kjer imamo opraviti z ievr. *oi-ai*, isti vzrok in potek kakor pri deklinacijskih oblikah.

Na koncu se bavi Meyer še s sem spadajočimi konjugacijskimi oblikami. *Vēdē* omenja le v pripomnji pod črto, ker vidi v vseh razlagah hipoteze, ki se jih sam hoče vzdržati. Najbolj razširjena razlaga je, kakor znano, da je *vēdē* perfektna medialna oblika (prim. Kul'bakin l. c. 133). To pa radi končnega *ē* ne odgovarja prav intonaciji v gr. *τιθημαι*, *θημαι*, kar predpolaga *ai* > *i*. To *i* je po splošnem mnenju v 2. osebi kakor *vēsi* ali *rodiši*. Zato je *vēdē* najbrže konjunktivna oblika z obrazilom *-ai* in odgovarjajočo intonacijo (prim. Mikkola, Urslav. Gramm. 60). Tudi prva oseba praes. *berē* je pač konjunktivna oblika (gl. Leskien, Altbulg. Gramm. ²⁻³ 190). Ako Kul'bakin (l. c. 124) misli na **berō-m* (po Brugmannu, Kurze vergl. Gramm. str. 276 bi bilo **berō-m*), tedaj bi pričakovali, naj je bila prvotna intonacija akutirana ali cirkumflektirana, na koncu drug rezultat nego *berē* (prim. *kamī* in *-v* v gen. plur.); nasprotno pa je od **berām* lahko priti do *berē* in sicer kaže rusko *берѣ* na obrazilo *-ām* (*-ām* je namreč dalo v slovanščini v acc. sg. osnov na *-ā-* : *-ē* s padajočo intonacijo). Iz tega bi pa morda lahko sklepali tudi na prv. intonacijo v *vēdē*, ki bi bila po tem ista, kakov v dat.-loc. sg. osnov na *-ā-*, a nasprotje v končnici med *vēdē* in *vēsi* bi bilo glasoslovno popolnoma po pravilu.

Posebno se je potrudil Meyer za razlago *i* : *ē* v slovanskem imperativu, indoevropskem optativu. Slovanski dvojnosti *nesi*: *nēsēte* odgovarja v grščini vsekozi cirkumflektirano *oi* v *παιδεύοις*, *παιδεύοι* itd. (prim. lit. *te-sukē*), kar se ne strinja z *i* v singularu v slovanščini.

Da bi odpravil to težavo, podava Meyer kar štiri razlage. Ako je grščina ohranila starejše, potem bi bil *-i* v singularu ali medialno obrazilo, ali analogno po palatalnih osnovah, ali pa iz *oi* v zaprtem zlogu in v absolutnem izhodu. S to zadnjo pripustitvijo Meyer nekofikó zataji svoje stališče ter povzema Hujerjevo pravilo, ki ga je preje zavrgel. Ako pa je slovanščina ohranila starejše in je v grščini nastalo izjednačenje (prim. narobe *ἐλημεν* po *ἐλην*), kar se mu zdi z ozirom na razlike med singularom na jedni in dualom ter pluralom na drugi strani (prim. stlat, *siem* — *simus* i. pod.) verjetnejše, tedaj naj bi se bilo to v našem slučaju pojavilo v izpremembi intonacije. Toda težava ne obstoja samo v *i*, kakor misli Meyer, temveč tudi v prvotnoslovanski intonaciji tega *-i*, ki je bila sicer tudi po Meyerjevih besedah rastoča, vendar pa drugača, nego n. pr. v nominativu plur. masc. (prim. rus. *бери, умри*, sloven. *běri* iz *berī*, *umrī*, srb.-hrv. *běri, mri* i. pod.). Proti se ji tudi lit. *te-sukė*. Kakor je v singularu, tako je v ruščini in srbo-hrvaščini tudi v pluralu: rus. *бери — берите, нури — нурите*, srb.-hrv. *běri — bėrite, piši — pišite* (proti praes. *pišěš — pišěte*). V slovenščini imamo v dualu in pluralu, pa tudi v singularu pred enklitiko potisnjen naglas: *berite, zgodī-se* (gl. Skravec, Cvetje XIV, 1 in Jezikoslovni spisi I 97). Po Brezniku (Archiv f. slav. Philol. 32, str. 409 sl.) pa se govori slovenski dialektično tudi *pletī — pletite*. Naglas kakor *zgodī-se* je pač sekundaren. Akcentuacija imperativa je najbolj jasna pri soglasniških osnovah in osnovah na *-i* (prim. rus. *дадите, идите* ter *хвалі — хвалите* proti praes. *хвалуи — хвалите*, srb.-hrv. *hvali — hvalite* proti praes. *hvališ — hvalite*). Kako pa je v drugih primerih razlagati prvotnoslovansko imperativno *-i* proti *-i* v nominativu plur. masc., je težava, ki je tudi Meyerjeve razlage niso odstranile, tudi če se zatečemo k pomoči zaprtega cirkumflektiranega zloga, to pa radi tega ne, ker bi *-ois* dalo tako isto padajoče intoniran monoftong kakor n. pr. *-oūs* v gen. sing. *gradū*. Vsekako je postanek končaja v imperativu sing. še nepojasnen. Zdi se pa, da ga intonacijski značaj veže z *i* v optativu atematičnih glagolov (prim rus. *дадите, идите*).

Ne morem tedaj povsem soglašati z Mayerjem, ki pravi (str. 30): „Torej nudijo tudi zastopstva obrazil z *ě* poleg *i* iz *oi* potrdilo za to, da je za to dvojnost odgovorna le intonacijska razlika. S tem pa je rešen problem, v kakšnem razmerju se nahaja slovanska akcentuacija k praindoevropski, a tudi h grški in litavski.“ Njegovo mnenje je, kakor se je moglo razvideti že iz dosedanjega, da je praindoevropsčina poznala dve intonaciji, rastočo in padajočo, kateri sta se neizpremenjeno ohranili v grščini in slovanščini, v litavščini pa se izpremenili ravno v nasprotni. V tem obsegu pa to ne odgovarja resnici. Ne glede nato, da se Meyerju ni posrečil dokaz, katerega tako povdarja, da bi tudi v sredini besed *oi* dalo *i*, smo videli tudi v končnicah, da je

istinita slovanska intonacija v takih primerih druga nego v grščini in da se preje družī z litavsko. Zdi se mi sploh, da móremo tu naravnost govoriti o nekem zakonu v razvitku indoevropskih končeniških intonacij, v kolikor se nam pojavljajo v grščini. Akutirane grške končne dvoglasne skupine so v slovanščini in, kakor vse kaže, tudi v baltijščini, izpremenile svojo prvotno intonacijo: ievr. *-oi* > slovan. *-i*, lit. *-ai* (*θεοί* — *vūci* — *takāi*; isti *i* je v dativu *synovi* in v 2. os. praes.); ievr. *-ām* > slovan. *-ǫ*, lit. *-ǫ* (*θεῶν* — *vūku* — *raūkū*) proti ievr. *-ā* > slovan. *-á*, lit. *-à* (*θεά* — *pykà* — *rānkà*); ievr. *-ēr* > slovan. *-i*, lit. *-ē* (**θυνατήρ* — *kēi* — *duktē*) proti ievr. *-i* > slovan. *-i*, lit. *-i* (*ἔ* — *udyriū*, *vrōč*, *rekōč* — *vežantī*); ievr. *-ōn* > slovan. *-ŷ*, lit. *-ū* (*ἀργῶν* — *ndmmya* — *akmū*) proti ievr. *-ō* > slovan. *-á*, lit. *-ù*, *-ū'* (*θεῶ* — *bepeū* — *vilkū*, *gerūju*) ali ievr. *-ūs* > slovan. *-ŷ* (*πληθῦς* — *moððer*) i. pod.¹⁾ Naglas v rus. *оба*, sloven. *obā* smatram za že indoevropsko dublet: *-ā* je nastalo iz *-ōu* (prim. Brugmann, Kurze vergl. Gramm. str. 88).²⁾ Naglas v sloven. *krī* odgovarja gr. *δφρῶς* (prim. sloven. *obūvi*), kjer spada *-ō* > *-ŷ*-h korenu, med tem ko je *-ŷς* > *-ŷ* pri pravih osnovah na *-ū*-sufiksalen (gl. Brugmann, Grundriß II 1° 137 in 209).

Tudi cirkumflektirane končne dvoglasne skupine niso ostale vse nedotaknjene. Dolge so se namreč skrajšale (prim. v grščini *θεῶ*), vendar ne do količine kratkih glasov, kakor to kaže obrazilo za genitiv plur. *-ōm* > *-ūm* > *-ō* z *o*, ki ni bil istoveten z *o* v nominativu in akuzativu sing. masc., ker je po onemenju povzročil podaljšanje korenskih samoglasnikov (prim. sloven. gen. pl. *otrōk* proti nom. sg. *otrōk* i. pod.). Pri skrajšanju se je izpremenila tudi kvaliteta intonacije, ker si le na ta način lahko razložimo akcentuacijo kakor gen. pl. **volśi*, **vortō*, **stornō*, **synovī* (z ozirom na splošno slovansko **sŷnu*, gl. še doli), **kostŷi* itd., dat., loc. sg. **rōcē* (prim. gr. *θεῶ*), instr. sg. **rōkojō* in najbrže tudi loc.

¹⁾ Tudi ievr. *-ins*, *-uns*, *-ons*, *-ions* i. pod. je dalo poleg grsko-kretskih akutiranih končnic kakor n. pr. acc. pl. *vūvŷς*, *timāvŷς*, *tāvŷς* ali part. *-ōnt-* v slovanščini *-i*, *-ŷ*, *-ē*, prim. sloven. acc. pl. *ljūdī*, *darī*, *gradī*, *možē*, *gorē*, part. *gredē*, *stojē* i. pod. Tudi rus. *идти*, *mōdu*, ger. *kŷpa*, *cmōla* potrjuje to, med tem ko je nom., acc. pl. *cumī* razlagati drugače (gl. v moji knjigi o ruskem naglasu). Lit. acc. pl. *-is*, *-ūs*, *-ās* je povzročil izpad *n* pred *s*, nasprotno je part. *vežās* iz **vežōnts*. Od nom., acc. pl. različna intonacija v gen. sg. osnov na *-ā*- (slov. *tē*, *gorē*, srb.-hrv. *tē*, *gōrē*, rus. *ropī*) ima svoj vzrok v intonaciji, ki jo pojavlja gr. gen. sg. *θεῶς* (*-ā-es* > *-ās*). Taka intonacija se je, kakor se razvidi iz nadaljnega, v slovanščini skrčila in po svojem značaju izpremenila; poleg tega predpolaga slovanska končnica nosnik pred *s* (*-ās* > *-ās* > *-ŷ*). Srb.-hrv. kvantiteta je najbrže po kontrakciji *toje* > *tē*.

²⁾ Prim. še sloven. *domā*, bolg. *domā*, srb.-hrv. *ðma*, rus. *ðma* iz ievr. loc. sing. **domō(u)* po Bernekerju, Etym. Wtb. I, 210.

sg. **kostí* (prim. gr. *κόστη*), **medú*, nom. sg. **vermé*, **děté*, inf. **nestí*, praes. **beró* i. pod. Nasprotno pa je cirkumflektrana intonacija na vokalih in kratkih diftongih ostala neizpremenjena: prim. nom. sg. -*ĩž* > -*ĩā* (sloven. *vólja*, *súša*, lit. *žēmē*, *garbē*), -*ūs* > -*ŷ* (sloven. *krĩ*, gr. *δρῶς*), abl.-gen. sg. -*ōd* > -*ā* (sloven. *bogā*, lit. *vilko*), loc. sg. -*ōĩ* > -*ē* (čak. *vlāsi*, rus. *бѣрѣмъ*, gr. *Ἰσθμοῖ*), voc. sg. -*ēĩ* > -*ĩ* (rus. *в-чноду*, lit. *naktĩ*), -*oũ* > -*ū* (srb.-hrv. *māžu*, lit. *sūnaũ*, gr. *Zeũ*), gen. sg. -*ēĩs* > -*ĩ* (sloven. *kostĩ*, lit. *naktĩs*), -*oũs* > -*ū* (sloven. *gradū*, lit. *sūnaũs*) i. pod.¹⁾ Toda v ta razglabljanja se tu ne morem dalje podrobneje vpuščati, kar mi je tem ložje, ker hočem o priliki še na drugem mestu govoriti o njih. Na kratko rečem pač le to, da se v glavnem lahko pridružim Meyerju glede pojmovanja intonacij v korenskih zlogih in pritrdim njegovim zaznamkom besedi (str. 32—42). Glede intonacij končnih zlogov pa moram izjaviti, da tu niti v litavščini, niti v slovansčini ni več popolnega soglasja z grščino, oziroma nadaljevanja indoevropskega položaja. Izvzeti so diftongi in dvoglasne skupine vokala z nazalom ali likvido. Ti so pod gotovimi pogoji izpremenili svojo prvotno intonacijo: akutirani pri monoftongizaciji (to velja deloma tudi za litavščino), cirkumflektrani pa le tedaj, kedar so bili dolgi, a so se potem skrajšali. V tem zadnjem slučaju hodi, kakor se zdi, litavščina svoja pota; da pa se je tudi tu v tem ali onem indoevropskem narečju lahko kaj zgodilo, na to je neki spomin že v grškem *ι* subscriptum.

K Meyerjevim gori omenjenim zaznamkom, izmed katerih je bilo seveda marsikaj že preje znano (n. pr. razumevanje in vpoštevanje akcentuacije skupin *tort* in *tolt* i. dr.), hočem omeniti, da so v posameznostih mogoča tudi druga mnenja. Tako je n. pr. zelo dvomljivo, ali je padajočo intonacijo v slovan. **sŷm̄* pripisovati že indoevropsčini. Prim. stind. *sūnās* poleg *dhūnās* ter slovan. **dŷm̄* in lit. *sūny*. Zlasti pri osnovah na -*u*- je bilo mogoče izjednačenje v smeri padajoče intonacije, kakor nam kažejo razna slovanska narečja, posebno slovenščina in ruščina, kjer so se gotove oblike osnov na -*u*- razširile predvsem le pri maskulinskih osnovah na -*o*- s padajočo intonacijo v korenu (prim. sloven. gen. sg. *gradū*, rus. loc. sg. *на берѣй*). Gr. *μῦς* ni treba da je sekundarno; ima intonacijo kakor druga korenska nomina. Ako je v slovansčini z ozirom na srb.-hrv. *mīš*, sloven. *mīš* predpostavljati rastočo intonacijo, je to v prv. *mŷ-š* iz **mū-sis* glasovno fiziološki tako umeti kakor v *dhū-mas*. Rus. *мѣшу* — *мѣшѣи* in češ. *mŷš* je

¹⁾ Tudi v gen., loc. du. se je razvila v slovansčini padajoča intonacija, prim. rus. *мѣжду*, *водѣю*, lit. *pusiāi*. V srb.-hrv. nasprotju *ndgū* proti *rukū*, *dčijū* (Leskien, Rešetar) je zadnje pač sekundarno. Glede indoevropsčine se more za gotovo le reči, da ni bila končnica *-*ōu*. Kvantiteto na koncu pozna tudi češčina (*rukou*), pa je morda istega izvora kakor v gen. sg. v srbo-hrvaščini.

seveda poznejša analogija po številnih slučajih osnov na *-i-* s padajočo intonacijo v korenu.

Pri pojmovanju in primerjanju intonacij v praindoevropsčini in posameznih indoevropskih jezikih je treba razlikovati dvoje, glasovno fiziološki značaj in medsebojni odnošaj. Tudi Meyerjeva razprava ima, potem ko je podal zaznamke besed, pri katerih sklepa iz slovanščine in litavščine na indoevropsko intonacijo, daljši glasovno fiziološki teoretični ekskurs (str. 42—46). Tu se mu zdi najprej napačna delitev jezikov na jezike s pretežno muzikalno in jezike s pretežno ekspiratorno akcentuacijo in sicer radi tega, ker se nahajajo v jezikih s silno razvitim ekspiratornim značajem kakor v severni nemščini in velikorusčini tudi velike muzikalne diference, med tem ko je v jezikih z majhno ekspiratornostjo kakor n. pr. v srbo-hrvaščini tudi muzikalno pregiбанje razmeroma nezatno, pa so taki jeziki za to baje tudi zelo monotoni (str. 49). Ne da bi se ogréval za gornja termina „pretežno muzikalen“ in „pretežno ekspiratoren“ akcent, moram vendar reči, da se tudi na Meyerjev način ne zadene bistvo ekspiratorne in muzikalne akcentuacije in da bi mogel kdo priti celo do sklepa, da je v velikoruski akcentuaciji bolj razvit in bolj bistven muzikalni element nego v srbo-hrvaški. Jaz imam vtis, da Meyer v obče nima posluha za pristno muzikalno naglaševanje ali ga sploh ne pozna ne, kakor se pojavlja n. pr. v centralnih delih srbo-hrvaškega jezikovnega ozemlja. Takega posluha ni imel niti Sievers, na katerega se Meyer v teh vprašanih sklicuje in kateri svoj čas na Dunaju v izgovoru srbskega dijaka ni mogel razlikovati muzikalnih akcentnih kvalitet. Leskien v čakavščini na Hvaru in Visu ni bil na jasnem, kateri zlog nosi v slučajih kakor *rùkà, glàvà* besedni naglas. O podobnih dvomih mi je pràvil Schuchardt glede baščine. Rečeno potrjujejo nadaljnja izvajanja Meyerjeva. Iz izgovora besede „Lebensfreude“ v nemških narečjih v različnih situacijah sklepa Meyer, da je splošno le ekspiratorni naglas trden in stalen, muzikalni pa omahljiv in izpremenljiv. Pri izoliranih besedah je po Meyerju že še neka zakonitost v razmerju med obema elementoma, v stavku pa ostane le intenziteta ista, a melodija se izpreminja. Toda kaj ima to opraviti s stalnimi razlikami med muzikalnoakcentnimi kvalitetami, ki so takó stalne, da je v zelo mnogih slučajih pri sicer istih glasovih vezan pomen besede le na akcentno kvaliteto. Vodnik je v svoji „Pismenosti“ (1811) podal še pred Karadžičem za razlikovanje akcentnih kvalitet stavek: „ga popade za vràt ino nese do vràt“. Kako naj tu vpliva tudi melodija stavka? Če izrečem drug, gornjemu podoben stavek: „nima že skoro več làs, le tu in tam je še kak làs“, tedaj razlika v izgovoru med làs in làs nikakor ne zavisi od melodije stavka, je stalna ter linguistično neoporečne važnosti, tako da moramo v slovanški akcentologiji ravno glede nje priti na jasno. Da pa se tu ne

moremo ustaviti pri slovanščini, je samo ob sebi umevno, dasi pravi Meyer (str. 46), da je za indogermanistiko muzikalni akcent, v kolikor se tiče prvotnega jezika, majhnega pomena.

Pri melodijskih krivuljah v stavku je izpreminjanje tona pri vprašanju, v afektu itd. stvar zase. Pa tudi v navadnem govoru je melodijska krivulja v jezikih z izrazito ekspiratornim akcentom popolnoma nekaj drugega nego v jezikih z muzikalnim naglaševanjem. Zato bomo tudi v prvem slučaju pri vprašanju o ritmu jezika govorili predvsem o razmerju ekspiratorne intenzitete med posameznimi zlogi, n. pr. glede velikoruščine o formuli $1 : 2 : 3$ (naglašeni zlog) : $1 : 1\frac{1}{2}$, nasprotno sloni v drugem slučaju razmerje v izgovoru med posameznimi zlogi v prvi vrsti v pregibanju muzikalnega tona, n. pr. v srbo-hrvaščini v obliki $\nearrow \hat{a} \rightarrow in \rightarrow \acute{a} \rightarrow \grave{a} \rightarrow$, t. j. zlog po rastoče intoniranem zlogu ne pade takoj na muzikalno nižino, temveč obdrži še neko srednjo višino tona.

Drugo je seveda vprašanje, kateri glasoslovni pojavi so v vezi s tem ali onim principom naglaševanja. Po Meyerju je vsako zakonito glasovno izpremembo, v kolikor je povzročena po akcentu, staviti na račun ekspiratornega naglasa (str. 45). Zato je tudi mnenja, da je t. zv. kvalitativni prevoj povzročen po ekspiratornem naglasu (str. 46–48). Naj je temu tako ali drugače (prepričevalna Meyerjeva izvajanja niso), že teoretično ne morem pritrditi, da ne bi bil pri izpremembi višine tona v grlu ob enem drug rezultat kompleksa osnovnega in partialnih tonov, ki povzročujejo v resonančnem nastavku timbre vokala. V slovenščini so gotove vokalne kvalitete vezane tudi na gotove akcentne kvalitete. Zlasti pa si je od Meyerja podcenjevani zakon Saussura-Fortunatova kakor tudi poznejše premikanje besednega naglasa v južni slovanščini (tudi v bolgarščini v slučajih kakor *nebè, glašét*), krajšanje in izpreminjanje gotovih akcentnih kvalitet — primerov za vse to mislim ni potrebno navajati — mogoče misliti le v okviru muzikalnega naglasa na podobje srbo-hrvaškega in nikakor ne ekspiratornega v obliki ruskega. Zato so tudi v ruščini v razmerju z indoevropsčino prvotnoslovanske izpremembe v mestu naglasa, sloneče na prvotnoslovanskem muzikalnem značaju naglaševanja, drugače pa je ruščina precej arhaiistično ohranila mesto naglasa ter ne pozna takih poznejših prehodov kakor srbo-hrvaščina, slovenščina in tudi bolgarščina. Iz tega pa gotovo ne gre sklepati na brezpomembnost muzikalnega elementa v naglaševanju glede glasoslovnih jezikovnih pojavov, ravno tako pa ni videti v tem tudi od Meyerja tako pogosto poudarjane izpremenljivosti muzikalne akcentuacije, kakor jo namreč on razume.

Kar razpravlja Meyer o razvitku specialno grškega in latinskega naglasa (str. 48–52), ni moja naloga sprejemati ali zavračati. Pač pa moram pripomniti h končnemu odstavku o naglasu v slovanskih jezikih

(str. 52—53), da je nekdanja sporna mnenja o slovenskem naglaševanju, Štreklja z jedne in Škrabca-Valjavca z druge strani, razumeti drugače nege to pojmuje Meyer. Ne samo da je slovensko naglaševanje v obmejnih krajih že tu in tam izgubilo na svoji prvotnosti, tako da se že radi tega ne more govoriti o polni enotnosti slovenske akcentuacije, se mora tudi vpoštevati, da Štrekelj, rodom s goriškega Krasa, ni imel pravega posluha, kakor ga n. pr. tudi Oblak ni imel. Oblak je to o sebi sam trdil, glede Štreklja sem se jaz sam prepričal. Razven tega pa je stal Štrekelj še pod prevelikim vplivom akcentološko-fizioloških teorij, osnovanih predvsem na ekspiratornih germanskih jezikih. O trditvah, tičočih se srbo-hrvaškega akcenta, da je muzikalno gibanje tona v srbo-hrvaščini nestalno in raznovrstno izpremenljivo in da je še mnogo snovi za studije „o melodijskih krivuljah celih stavkov, del pisateljev, jezika individuvov in celih narečij“, mi pa po vsem gori rečenem ni treba nič več reči.

Ljubljana, 31. marca 1921.

Rajko Nahtigal.